

El molí paperer de la Font Gran de Vilaverd (segles XVIII-XX)

RESUM

La història d'aquest molí, un dels més importants de la conca del riu Brugent, comptava amb diverses dades que portaven tant a una confusió amb altres instal·lacions, com a una imprecisió respecte a la seva ubicació. L'article ens permet apropar-nos a la seva trajectòria i mesurar la rellevància que va tenir a la economia de Vilaverd.

RESUMEN

La historia de este molino, uno de los más importantes de la cuenca del río Brugent, contaba con varios datos que llevaban tanto a una confusión con otras instalaciones, como una imprecisión en cuanto a su ubicación. El artículo nos permite acercarnos a su trayectoria y medir la relevancia que tuvo en la economía de Vilaverd.

ABSTRACT

The history of this mill, one of the most important in the Brugent river basin, had several data that led to confusion with other facilities, as well as an inaccuracy with regard to its location. The article allows us to approach its path and measure its relevance in the economy of Vilaverd.

Paraules clau: molí paperer, Molí de les Truites, Font Gran, riu Brugent, Vilaverd.

Palabras clave: molino papeler, Molino de las Truchas, Font Gran, río Brugent, Vilaverd.

Key words: paper mill, Mill of Trouts of river, Font Gran, Brugent river, Vilaverd.

Sue Roveda i Cavallini. Montevideo, 1970. Investigadora de l'arqueologia industrial, en particular dels molins paperers de la conca del riu Brugent dels segles XVIII a començament del XX.

El molí paperer de la Font Gran de Vilaverd (segles XVIII-XX)

Sue Roveda Cavallini

*sueroveda@gmail.com

La construcció d'aquest molí s'atribuïa a Cristòfor Miquel, paperer de la Riba, que podria ser el mateix que va iniciar la dinastia de paperers que funda Miquel & Costas, empresa que encara avui fabrica, entre altres productes, la coneguda marca de paper de fumar *Smoking*.¹ Segons l'historiador Josep Iglésies "El molí paperer de la Font Gran, s'anomena també Molí del Miquel o Molí de les Truites. [...] Una escriptura que hem consultat del segle passat li dóna el nom de «Molí del Vistú»".² La primera afirmació, com veurem seguidament, s'ha mantingut erròniament fins als nostres dies.

Josep Maria Madurell, sense especificar quina seria la ubicació actual del molí, ens indica que "el 28 de juny de 1727 [Miquel] presentava una instància al Tribunal de la Intendència General de Catalunya, [...] per a valer-se de la facultat privativa de construir un molí paperer, draper i fariner, sol·licitava que li fos concedit establiment de l'aigua que corria pel riu Brugent i la de la font anomenada *Font Gran*, del terme de La Riba, al districte comprés entre el molí de Francesc Sagarra i el Pas de Piferrer, on aquelles aigües disminuïen, i de conduir-la per terres alienes, pagant els danys ocasionats, peritats per homes experts, fent sèquies, basses i altres construccions necessàries per a la seva conducció".

El primer d'abril de 1728 obtenia la aprovació de Josep de Contamina, intendent general de Catalunya, però aquest establiment "dona lloc a un plet promogut per Francesc Busquets" en representació del Duc de Medinaceli (Marquès de Priego, Duc de Cardona i Comte de Prades), que acaba al Tribunal de la Intendència General de Catalunya el 29 de març de 1730,³ ja que els drets d'ús de l'aigua del riu Brugent eren de competència exclusiva d'aquest, fet que en principi inhabilita la sentència de la Intendència.

El quinze de setembre de 1731, en Miquel demana al Duc de Medinaceli permís per a

"construir un molino papeler, o drapero, con su casal, en una piessa de tierra suya propia sita en el término de dicho lugar de la Riba cuya tierra linda del oriente con un patio de Juan Ciurana y parte con un camino público del mismo lugar, de medio día parte con el referido camino, y parte con la casa de dicho Ciurana; de poniente y del cierzo con tierras del referido Pedro Juan Ciurana, con la facultad de poder tomar la agua, del río Brugent, para la fabrica del molino que discurre, des del [sic] passo nombrado de Piferrer y la fuente Granda del citado Lugar [...] ofreciendo pagar de entrada quarenta libras barcelonesas y de censo annual [sic] perpetuo diez sueldos". El 3 de desembre següent, el Duc li concedeix *"la Facultad de construir [...] un molino para fabricar papel, y uso de la agua de dicho río Brugent y de la que mana de la fuente llamada granda [sic]"*,

acceptant el pagament proposat per Miquel. L'escriptura definitiva de l'establiment es signa a Barcelona el 21 de desembre de 1731.⁴

Al *Cens o estat de les fàbriques de paper a Catalunya l'any 1775* elaborat per la Junta Particular de Comerç de Barcelona, el Molí del Miquel, segons el text es localitzava a la Riba, que llavors formava part del "Corregimiento de Montblanch". La fàbrica estava en funcionament arrendada per Pau Ponts, que hi produïa anualment 1.500 raimes de paper, tot i que en tenia capacitat per fabricar 2.500 raimes anuals.⁵

El fet que a l'escriptura constés com a part de la Riba no era en principi un inconvenient, ja que els límits entre aquesta població i Vilaverd, han variat al llarg dels anys, però no hi ha cap informació que indiqués que dits canvis afectessin específicament la ubicació concreta del Molí de la Font Gran. L'altre punt que generava dubtes era que entre els límits que assenyalava l'escriptura fundacional no aparegués mencionat el riu Brugent. Com que el terreny en què està construït es troba a la vora mateixa del riu, cabia la possibilitat que les successives riuades haguessin fet desaparèixer un camí davant de l'actual edifici, però no va ser pas el cas.

Considero que la menció específica de la Font Gran és el que ha fet pensar fins ara, que es referia al molí davant de dita font. He trobat però, un altre establiment per a un molí paperer, elaborat pel mateix notari, on es fa gairebé la mateixa descripció que a l'escriptura d'en Miquel. És el cas de l'establiment d'un dels molins d'Ignasi Carbó, en que se li concedeix *"el uso de la agua del rio Brugent y de la que mana de la fuente llamada Granda [sic]"*.⁶ Els molins d'aquest paperer però, estaven tots dins de l'actual casc urbà de la Riba, apartats geogràficament uns tres quilòmetres de la citada Font Gran.

Paral·lelament, s'anomena en documentació variada el molí de Victorià Camps, aquest sí a Vilaverd, però no se li assignava una ubicació geogràfica concreta, deixant el dubte de si podria haver-se ensorrat per les riuades que ha patit la zona en els darrers segles. En diferents registres de Vilaverd esmenten l'edifici com a *"molino del Victo"*⁷ o *"d'en Victor"*⁸ en clara referència al nom del primer propietari. Al Registre de la Propietat l'edifici es situa a la *"partida del Victu"*⁹ o *"partida del Vistu"*, fent extensiu el renom del molí a la zona en que es situa.¹⁰

Victorià, que era fill del paperer Francesc Camps, heretava el seu ofici, però va trigar molts anys a invertir en la construcció del seu propi molí. Abans d'això, el 1767 amb 235 lliures que li prestà el seu pare *"sens lo menor interès, y en diferents vegades"*, instal·lava l'hostal de la Riba que estava a la carretera, a la zona de l'Estret de la Riba.¹¹

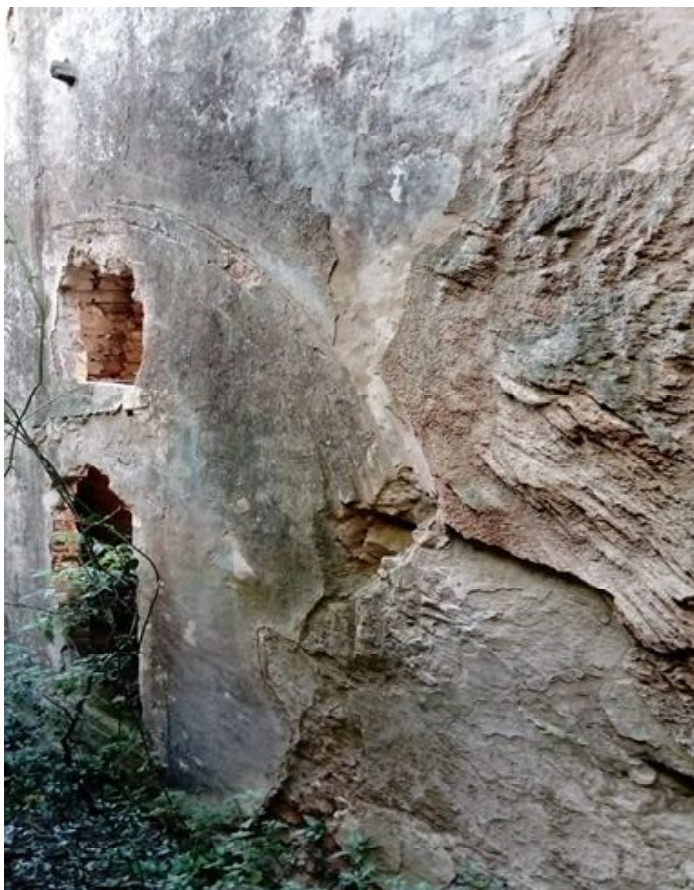
Postal del molí.

La història del seu molí comença el dos de juny de 1787, quan Victorià Camps, ara convertit en paperer de la Riba, compra “tres cortans de terra de sembradura poch mes o menos part horta, y part roqueral [...] en lo terme de la vila de Vilavert a la partida dita de pena roija [sic]” a Pau Alsina, pagès del mateix poble. La peça de terra limita “a solixent ab terra de Joseph Òdena, a mitg dia ab lo riu Brugent” i a ponent, i tramuntana amb terres que continuen en poder de Pau Alsina. També “li cedeix lo passatge de la aygua per a regar”. El preu del terreny era de 25.000 lliures barceloneses i la propietat resta lliure de cens.¹²

Una escriptura posterior constata que ell mateix construirà el molí on viurà amb la seva dona Maria Camps i Monseny. Queda descartada doncs, tant per aquesta informació, com per la diferència notòria en els límits de la propietat, la possibilitat de que el Molí del Miquel i el Molí de la Font Gran (o del Víctor) fossin un mateix edifici, ja que quan Victorià compra la parcel·la per edificar les instal·lacions, el Molí del Miquel portava anys en funcionament.

Victorià Camps participa activament dins del gremi de paperers de la zona i col·labora en les comandes de paper blanc per a Capellades. Malgrat no seguir el costum de casar-se amb filles de paperers i fer-ho amb la filla d'un pagès de Solivella, el que si va fer va ser ensenyar l'ofici als seus fills per tal que continuessin amb el negoci familiar.

El vuit d'octubre de 1808, als 73 anys, mor de “sufocació en lo Molí del Víctor, terme de Vilavert”, tot i que “ab llicència del Rector de Vilavert, qual assistí en dit funeral, se enterra en lo comú cementiri [...] de la Riba” que era on tenia la seva residència. Tal i com estableix al seu testament,¹³ els funerals es celebren en presència de cinc sacerdots, fet que demostra un cert prestigi econòmic i social.¹⁴

El molí l'heretarà el seu fill Anton Camps i Monseny que a més, segons la Recanació de la Riba de 1819, posseïa una fàbrica de paper blanc amb una tina a dit poble, no sabem des de quan, ni quina en concret.¹⁵ Anton regentarà el Molí de la Font Gran fins a la seva mort el quatre de març de 1835. Uns dies abans, el 24 de febrer havia fet testament,¹⁶ deixant la propietat de la fàbrica al seu germà Josep. Aquest també era paperer i a la Recanació abans esmentada consta com a arrendatari del molí que la Comunitat de Preveres d'Alcover¹⁷ tenia a dit poble a la vora del Francolí (arrendament que segons Grau i Pujol mantenia des del 1813).¹⁸

Detall de la paret posterior on resten les marques de les rodes i de la calç deixada per l'aigua.

Es desvetlla així el misteri sobre la filigrana de “Camps y Monseny”, que era una de les quatre filigranes en les que Oriol Valls basava la seva teoria que els Camps treballaven simultàniament a Capellades i la Riba. En referència a les tres primeres, coincideixo amb J. Sánchez Real en que pertanyen clarament a Josep Camps, que treballava a la Riba. Sobre l’última Sánchez Real fa el següent comentari: “Pel que fa a la filigrana número 137, que [Oriol] Valls no diu a quin Camps correspon, haig d’assenyalar que és interessant perquè apareix sota el nom de Camps el de Monseny, i per tant s’hi llegeix: “Camps y Monseny”. Aquesta filigrana la data Valls al 1815,¹⁹ per tant pot haver sortit tant del molí de Vilaverd, com del de la Riba, però el que és segur és que en cap cas prové de Capellades, i que no vol dir que els Camps provinguessin del Monseny com també s’especulava. Per altra banda, resulta més plausible, que la filigrana correspongui a la fàbrica de l’Anton Camps, que a la d’en Josep, ja que el molí de la Comunitat de Preveres d’Alcover produïa paper d’estrassa.

Josep Camps i Monseny tornarà a arrendar el molí de la Comunitat de Preveres d’Alcover en el període 1822-1831.²⁰ Ja abans de heretar el molí del seu germà, decideix quan es casa el seu fill Josep Camps i Figuerola al novembre de 1817, llegar-li “qualsevols casas, masos, terras, honors, y pocesions, y altres qualsevols bens mobles, e immobles, drets, y accions”. Aquesta herència la fan amb pacte de que en vida, tant Josep Camps i Monseny com la seva dona Maria Figuerola, tindran l’usdefruit, reservant-se per ells a més 500 lliures moneda barcelonesa que podran utilitzar lliurement.²¹

És de destacar que Josep Camps i Figuerola es casa amb Maria Tudores que, com la seva mare, era filla de pagesos, en aquest cas del Milà. A la branca dels Camps hereva de Victorià, els fills que s’encarregaran del negoci familiar a Vilaverd, curiosament no es casaran amb filles de famílies papereres com s’estilava dins d’aquest col·lectiu, sinó que ho faran, normalment, amb filles de pagesos i per les dots que aporten no semblen ser, en cap cas, matrimonis de conveniència.

Josep Camps i Monseny mor el catorze de juny de 1836 i “no rebé ningun sagnament per haver mort repentinement” als seixanta anys. El fet es produeix “en lo molí vulgo del Víctor Parròquia de Vilaverd” i, com en el cas del seu pare, l’enterrament s’oficia a la Riba “ab llicència del Señor Gobernador de la mitra”. Als funerals assisteixen quatre sacerdots.²²

Josep Camps i Figuerola passarà llavors a administrar el molí amb l’ajuda del seu fill Josep Camps i Tudores. El 1842 i amb tan sols cinc mesos de diferència, tots dos signen debitoris per deutes ocasionats per la compra de matèries primeres pel molí: espartenyas i draps. El primer d’ells el subscriuen el 28 de maig amb Josep Ventura, “negociant o tratant” de la Riba per una partida d’espartenyas “que se han consumit en sa Fabrica” i que li van comprar fa “cosa de sis mesos a esta part”. El valor del mateix és de 421 lliures barceloneses amb set sous i cinc diners, que prometen pagar-li en vuit mesos, fent efectiva una part al moment i la resta en pagaments bimensuals. El document el signen al mateix “molí paperer dit del Victo”.²³

El segon debitori subscrit el sis d’octubre és amb en Salvador Roig, comerciant també de la Riba, per draps que li han comprat “per consum de la fabrica, que la tenen y poseheixen, en lo terme de la vila de Vilavert”. El deute era per un valor semblant a l’anterior: 458 lliures barceloneses amb catorze sous i quatre diners. En aquest cas específicament prometen pagar en monedes d’or i plata, però convenen que la data per fer-ho efectiu serà el cinc d’octubre de l’any següent.²⁴ La diferència dels productes comprats fa pensar que el molí estava fabricant tant paper blanc, com d’estrassa.

El que resulta preocupant és l'acumulació de deutes, ja que el segon document el signen tres mesos abans d'acabar amb el pagament del primer. La demora en el pagament als proveïdors, pot estar provocada per un retard a l'hora de cobrar ells mateixos les comandes de paper de l'Administració i/o de particulars.

El mateix 28 de maig de 1842, a més de signar el primer debitori, Josep Camps i Figuerola amb la "salut quebrantada [...] y no ignorant que tinch que morir" redacta el seu testament. Designa com a marmessors a Josep Camps i Carbó, fabricant de paper de la Riba i al seu propi fill Josep, el qual serà a més el seu hereu universal. A la seva dona li deixa l'usdefruit de tots els seus béns. Per últim, llega al seu fill Anton "y als demes fills mascles" 150 lliures a cadascú i a les seves tres filles 200 lliures a cadascuna. Josep Camps i Figuerola demana específicament ser enterrat a la parròquia de la Riba i no a la de Vilaverd on residia.²⁵

Segurament els problemes econòmics i la salut del pare, van incidir en la decisió de pare i fill de llogar el molí, fet que es produeix entre la signatura dels dos deutors, el vuit d'agost de 1842. Arrenden el molí i les terres contigües a Isidre Gomà, paperer de la Riba, per un termini de quatre anys. Entre els pactes destaca que l'arrendatari "deurà pagar la mitat dels gastos de las fustas, a excepci6 de las rodas, y una arroba de ferro per tina en cada un de dits quatre anys". El preu de l'arrendament pels quatre anys en total és de 2.400 lliures barceloneses, de les quals s'hauran de fer efectives 1.000 el dia quinze de desembre del mateix any i les restants per pagaments anticipats cada 4 mesos.²⁶

El catorze de març de 1844 als 46 anys mor Josep Camps i Figuerola després d'una llarga malaltia. El 21 de juny de 1842, el capellà de la Riba s'havia hagut de traslladar al molí per tal de fer el testament, el qual a més ha hagut de signar ja que en Josep Camps no sabia escriure.²⁷ El molí i la resta de propietats familiars els va heretar el primogènit: Josep Camps i Tudores.

El negoci no estava passant per un bon moment, prova d'això són els nombrosos deutes que continuava arrossegant la família. El 1847 devien 120 lliures al paperer Pau Molins de la Riba (el deute era del seu pare, Josep Camps i Figuerola, datat el 24 de març de 1835). A més devien 234 lliures, set sous i sis diners als comerciants Miró de Reus (aquest deute contret, com els següents, per tots dos: pare i fill Camps) des del 23 de desembre de 1839. També devien a Albert Saigi, teixidor de Valls, 1.480 lliures (aquest dèbit encara no havia vençut, ja que havien estipulat un termini de vuit anys pel pagament). Un altre deute amb Joan Cartanyà, paperer i comerciant de Reus per 445 lliures, dinou sous i quatre diners. Tanmateix estaven pendents de pagament els "jornales devengados en fabricaci6n de papel" a Josep Roig i Magrinyà, fet que els va portar a un judici de conciliaci6. El termini per liquidar-lo ja havia vençut, malgrat se'ls hi havia recomanat que abans d'arribar a dita data venguessin alguna finca per pagar-li "con preferencia a todos los demas acrehedores". Per últim, el més important dels deutes, era amb Ignasi Bas, el mateix comerciant de Tarragona que anys enrere havia comprat un dels Molins de Figuerola a Rojals. A Bas li devien 3.000 lliures des del disset de gener de 1843 i 100 lliures més, que Bas li va prestar a Josep Camps i Tudores per a "ciertas urgencias del mismo y de la familia".

Els deutes també afectaven a l'interior de la mateixa família, ja que a la seva germana, Maria Camps i Tudores, li devien 400 de les 550 lliures per drets de llegítima establertes als seus capítols matrimonials en concepte de dot. A l'altra germana, Teresa, li devien 200 lliures per la mateixa raó i segons el que establia el testament del seu pare. Josep Camps i Tudores tampoc havia pagat als advocats de Valls i de Barcelona que l'havien defensat en una "causa criminal [...] sobre riñas" que havia tingut lloc al Jutjat de Primera Instància de Valls. Aquest cúmul de dèbits els obligarà a ell, a la seva mare i a la seva àvia, el tres de juliol de 1847 a vendre a Ignasi Bas el Molí de la Font Gran.

La descripció que es fa de l'immoble és la següent:

“casa fábrica de papel con dos tinas. El agua, enseres de que se halla provista y el huertecito contigua a la misma, que franco en alodio y de toda prestación de censo que posehen en el término de Vilavert partido de Montblanch [...] lindante a oriente y medio día con el rio Brujent [sic] y a poniente y Norte con tierras de Nicolás Alsina [...] y una pequeña porción de terreno llamada rasa para la conducción de las aguas pluviales.”

Aquesta sèquia manté el pacte que havia signat al seu moment Josep Camps i Tudores, amb uns pagesos de la zona, per tal de que ells poguessin utilitzar l'aigua per a regar els seus terrenys, pacte que Bas haurà de respectar i mantenir.

A l'històric de la propietat de la finca que fa el notari deixa constància que a Victorià Camps li pertanyia *“por haber edificado dicha fábrica a sus expensas”*, fet que referma que aquest molí no es correspon amb el Molí del Miquel. El preu de venda de l'edifici és de 6.600 lliures catalanes, de les quals a l'acte es retenen 2.750 lliures, nou sous i quatre diners per a pagar a la llarga llista de creditors abans esmentada.²⁸

Albert Saigi va morir sense haver cobrat l'import que els Camps li devien, i el mateix va passar amb les seves hereves: la seva esposa i la seva filla. Serà el seu gendre, Pere Murtra, com a marmessor dels béns de la seva dona i tutor dels seus fills, qui el 29 de febrer de 1856 (més de sis anys després de la data de venciment pactada), rebí d'Ignasi Bas i Casulleres les 1.480 lliures *“en dinero de oro y plata corriente”*.²⁹

A l'Amillament de 1853, la fàbrica de paper constava a nom de *“Ignacio Bas terrateniente”*. Tenia uns productes integres de 7.140 rals que descomptant las *“bajas por gastos naturales”*, que pujaven a 4.760 rals deixaven un producte imposable de 2.380 rals.³⁰ Als registres de la Contribució industrial el molí consta a nom d'Ignasi Bas i Casulleras el 1856 i 1857, malgrat que ell havia mort el 20 d'abril de 1856 i la propietat l'havia heretat el seu fill Ignasi Bas i Bassa. El 1856 el molí funcionava amb una sola tina, és a dir a la meitat de la seva capacitat, tot i així la seva cotització semestral (141,32 pessetes) representava gairebé un deu per cent del total de la Contribució industrial de Vilaverd.³¹ A l'any següent ja estava treballant amb les dues tines i les *“cuotas anuales señaladas por peritos clasificadores del gremio, o por el Alcalde en su caso, con el aumento de una sexta parte más”*, li assignaven una base de 373,33 pessetes. A aquest import s'havien d'afegir els *“gastos de interés común para el déficit del presupuesto”* provincial (d'un deu per cent) i municipal (d'un quinze per cent) i un sis per cent de recàrrec per *“premio de cobranza”*, el que resultava en un import total líquid de 494,66 pessetes.³²

Ignasi Bas i Bassa serà l'encarregat d'inscriure el molí al Registre de la Propietat de Montblanc, on figuren evidentment, les dades de l'escriptura de la venda efectuada per la família Camps.³³ A la *Guía fabril e industrial de España*, el mateix Bas fabricava *“paper comú”* amb dues tines. La fàbrica representava un capital de 80.000 rals i tenia treballant a setze operaris.³⁴ El 1865, a *El indicador* no surt esmentat cap molí a Vilaverd (ni paperer, ni fariner, ni d'oli) i Bas només consta com a comerciant a la ciutat de Tarragona.

El 1871 Miquel Roselló i Masdeu, paperer de la Riba, es trasllada a viure a Vilaverd amb la seva família (el seu pare de 82 anys i els fills de 22, 16 i 11 anys, consten com a paperers, en el cas del de nou anys, la dona i la germana de Roselló no s'especifiquen professions)³⁵ Als padrons de 1872 i 1874 no va quedar registrada la zona de les *“afores”* del poble, per tant Roselló al igual que altres veïns no consten al document.

³⁶ La primera menció específica de la seva residència al *“Molí d'en Víctor”* la trobem en el padró de 1875.

Aspecte actual del molí.

L'*Estadística fabril i industrial de la província* de 1876 ens confirma que Roselló estava llogant el molí. Hi fabricava 600 bales de paper per un valor de 2.400 pessetes i hi treballaven tres adults i un nen. La discrepància entre les dades dels membres de la família que figuren com a paperers als padrons consultats i aquestes últimes, posen en dubte la rigorositat de les xifres d'aquest registre. Segons aquest document el molí era la principal indústria del poble, seguida tan sols per una guixera, el producte de la qual estava valorat en 1.800 pessetes.³⁸

En el padró de 1877 un dels fills s'ha casat amb Teresa Bas, de Farena, i tenen una filla petita. No he pogut esbrinar si hi havia cap mena de parentesc entre Teresa i Ignasi Bas, ja que curiosament, als registres en què consta Teresa mai surt enregistrat el seu segon cognom. També vivia al molí una germana soltera de Roselló, de 54 anys, que consta com a paperera, com la seva dona, "Joaquina Cams [Camps] Oliva".³⁹ Desconeixem les raons que han portat a l'error, però el segon cognom de l'esposa de Roselló és Solé i no pas Oliva.⁴⁰

El 1878 Josep Roselló i Masdeu continuava llogant el molí i fabricant paper d'estrassa amb les dues tines en funcionament. La fàbrica cotitzava 117,03 pessetes, el que la convertia en la segona renda més elevada, després de la indústria tèxtil, a la Contribució industrial de Vilaverd.⁴¹

El 30 de novembre de 1879 Ignasi Bas i Bassa mor a Tarragona, i al seu testament reparteix per parts iguals els seus béns i drets entre les seves tres filles: Dolors, Bonaventura i Concepció. Al molí de la Font Gran se li calculava un valor de 1.362 pessetes.⁴² El 1880 els curadors de les germanes en la seva funció de pèrits fan una estimació de tots els béns familiars abans de procedir al repartiment. El preu que se li assigna al "Molí de Vistú", sense cap mena d'explicació, és molt superior al que constava l'any anterior, arribant a les 5.909 pessetes.⁴³

El 17 de juny de 1889 mor Miquel Rosselló i Masdeu. L'enterrament es fa a la Riba, i si no contrastéssim l'acta del vicari amb la documentació de l'Ajuntament de Vilaverd, es podria dir que era veí de la Riba i que mai havia viscut a Vilaverd, lloc al que no hi ha ni la més mínima menció a la partida parroquial.⁴⁴ Tot i la mort d'en Rosselló no afectarà la feina del molí que continuarà funcionant com a mínim fins 1900 inclusivament. Als registres no es fa la variació del nom, però per la informació que ens brinden els padrons es dedueix que serà el seu fill Miquel Rosselló i Camps qui continuï amb el treball a la fàbrica. El 1903 l'Administració encara reclamava un deute de la contribució industrial de 1900 per la fàbrica de paper d'estrassa a Miquel Roselló i Masdeu, per valor de 16,08 pessetes⁴⁵ (l'import degut sembla ser el corresponent a un semestre).⁴⁶ La manca de registre de la Contribució industrial de 1901 (i el deute que arrossega de 1900) no permet assegurar la continuïtat de l'activitat. La família Rosselló tampoc consta en el padró de Vilaverd de 1901 com a veïns del poble.

Als *Anuario del comercio* de Bailly Bailliere consta en actiu, però sembla haver un "marge d'error", ja que segons el llibre roman fins a 1902 i en aquest any no figura cap activitat al molí dins la Contribució industrial.⁴⁷ Als *Anuaris Riera* d'aquests anys també consta en actiu, però el "marge" que dèiem abans es dispara fins a 1904 inclusivament.⁴⁸ El molí tancarà així el seu cicle paperer després de més d'un segle d'activitat.

Vista del molí reconvertit en piscifactoria amb les tres basses. 1912.

Piscator (15 de novembre de 1912).

Los amigos de los peces. *Madrid científico*, núm. 757, p. 686.

Uns anys després, els Bas el tornaran a llogar i reobrirà les seves portes, aquesta vegada però, amb una funció completament diferent: com a viver de truites de riu, activitat que li donarà el renom de Molí de les Truites i el convertirà, podríem dir, en un punt d'atracció turística. És sorprenent el fet que no es trobi cap informació d'aquesta activitat en els registres de l'Ajuntament de Vilaverd. Ni tan sols hi ha

constància de les obres que s'hi van realitzar, ja que per adequar les instal·lacions per a la piscifactoria van haver de construir tres enormes basses a la vora del riu, que encara són visibles des de la carretera de la Riba a Farena.

Malgrat la ubicació de l'edifici ha estat sempre part del terme de Vilaverd, curiosament, el molí de la Font Gran s'esmenta habitualment com a pertanyent a la Riba. Tot i ser l'únic molí paperer de Tarragona catalogat com a patrimoni arquitectònic,⁴⁹ el seu estat de ruïna empitjora cada dia i, malauradament, ja ha patit diversos esfondraments a l'interior.

Notes

- 1.- CABANA I VANCELLS, Francesc (1994). *Fàbriques i empresaris. Els protagonistes de la Revolució industrial a Catalunya*, (Vol.4: Arts gràfiques, paper, ciment, materials per a la construcció, alimentació, suro i pell). Barcelona: Enciclopèdia Catalana, p. 25-30.
- 2.- IGLÉSIES, Josep (1953). *Els noms de lloc de les terres catalanes i La Riba (termes municipal parroquial)*. Societat Catalana de Geografia. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 24.
- 3.- MADURELL I MARIMON, Josep Maria (1972). *El paper a les terres catalanes: Contribució a la seva història* (Vol. I). Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, p. 725-726.
- 4.- Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB), *FN Fèlix Costa*, Manual del duc de Cardona (1731), Reg. 888, f. 98v-101.
- 5.- MADURELL I MARIMON, J. M.(1972), p. 63.
- 6.- AHPB, *FN Fèlix Costa*, Manual del duc de Cardona (1731), Reg. 888, f. 91v-93v.
- 7.- Arxiu Comarcal Conca de Barberà (ACCB), *Fons Ajuntament de Vilaverd (FAV)*, Llibre d'"Apeo" (1860), Reg. 2376 2/2.
- 8.- ACCB, *FAV*, Padró de veïns (1875), Reg. 2435 3/1.
- 9.- Registre de la Propietat de Montblanc (RPM), *Vilaverd*, Finca Núm. 10 (22 maig 1912), Vol. 10, Llibre 1, f. 32.
- 10.- RPM, *Vilaverd*, Finca Núm. 10 (3 maig 1980), Vol. 758, Llibre 24, f. 121.
- 11.- ACCB, *FN Montblanc*, Not. Macià Català i Roig (1766-1767), Reg. 3346, f. 227v-228.
- 12.- Arxiu Comarcal Alt Camp (ACAC), *FN Valls*, Not. Rafael Voltes i Domingo (1787), Reg. 1088, f. 112-112v.
- 13.- Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona (AHAT), *Parròquia de Sant Nicolau bisbe de la Riba (Parr. la Riba)*, Manual de testaments (24.11.1768 - 14.07.1886), Capsa 1, Núm. 10, f. 217-218.
- 14.- AHAT, *Parr. la Riba*, Òbits (23.04.1767-27.12.1808), Capsa 2, Núm. 4, f. 243.
- 15.- ACAC, *Ajuntament de La Riba (ALR)*, Quadern de Recanació, Reg. 196 20/2, f. 313 i 398.
- 16.- AHAT, *Parr. la Riba*, Òbits (03.01.1809-29.12.1851), Capsa 3, Núm. 5, f. 176.
- 17.- ACAC, *ALR*, Quadern de Recanació, Reg. 196 20/2, f. 367 i 388.
- 18.- GRAU I PUJOL, Josep M. T. i PUIG I TÀRRECH, Roser (1989). "La Riba en el segle XVIII: una economia puixant entorn el paper". Dins *Miscel·lània ribetana - 2, El Brugent* (p. 23-55). Montblanc.
- 19.- SANCHEZ REAL, José (2003). "Els paperers Camps a La Riba", *Aplec de Treballs* (Montblanc) 21 (p. 97-102). Montblanc: Centre d'Estudis de la Conca de Barberà.
- 20.- GRAU I PUJOL, J. M. T. i PUIG I TÀRRECH, R. (1989), p. 46.
- 21.- ACAC, *FN Alcover*, Not. Pau de Rovira i Valldosera (1817), Reg. 68, f. 190-192.
- 22.- AHAT, *Parr. la Riba*, Òbits (03.01.1809 - 29.12.1851), Capsa 3, Núm. 5, f. 182.
- 23.- ACAC, *FN Alcover*, Not. Pau de Rovira i Valldosera (1840-1843), Reg. 76, f. 75-75v.
- 24.- Ibídem, f. 128v-129v.
- 25.- Ibídem, f. 75v-76v.
- 26.- Ibídem, f. 99-99v.
- 27.- AHAT, *Parr. la Riba*, Òbits (03.01.1809 - 29.12.1851), Capsa 3, Núm. 5, f. 211.
- 28.- Les dades que no tinguin una nota en particular, pertanyen a l'escriptura de venda que consta a l'Arxiu Històric de Tarragona (AHT), *FN Tarragona*, Not. Joaquim Cortadelles (1847), Reg. 909, f. 420-424.
- 29.- AHT, *FN Tarragona*, Not. Antoni Soler i Soler (1856), Reg. 1564, f. 196-198v.
- 30.- ACCB, *FAV*, Amillament (1853), Reg. 2376 1/0.
- 31.- ACCB, *FAV*, Contribució industrial i de comerç, llista cobratòria (1856), Reg. 2.383 1/1.

- 32.- ACCB, FAV, Contribució industrial i de comerç, matrícula (1857), Reg. 2383 1/2.
- 33.- RPM, Vilaverd, Finca Núm. 10 (20 octubre 1863), Vol. 10, Llibre 1, f. 30-32.
- 34.- GIMÉNEZ Y GUITED, Francisco (1862). *Guía fabril e industrial de España*. Barcelona: Librería Plus Ultra, Madrid: Librería Española, p. 161.
- 35.- ACCB, FAV, Padró d'habitants (1871), Reg. 2435 2/5.
- 36.- ACCB, FAV, Padró d'habitants (1872), Reg. 2435 2/6 i Padró de veïns (1874), Reg. 2435 2/7.
- 37.- ACCB, FAV, Padró de veïns (1875), Reg. 2435 3/1.
- 38.- AHT, *Cambra Agrària de Tarragona*, Estadística fabril i industrial de la província (1876), Reg. 8001.
- 39.- ACCB, FAV, Padró general (1877), Reg. 2435 3/2 i Padró general, padró de dret (1877), Reg. 2435 3/3.
- 40.- AHAT, *Parr. la Riba*, Baptismes (01.01.1852-31.12.1866), Capsa 4, Núm. 11, f. 16 i 114.
- 41.- ACCB, FAV, Contribució industrial, matrícula (1878-1879), Reg. 2383 1/3.
- 42.- AHT, *FN Tarragona*, Not. Joan Balcells i Aleu (1880), Reg. 1252, f. 187-223.
- 43.- AHT, *FN Tarragona*, Not. Josep Folc i Cabrer (1880), Reg. 1405, f. 507-566v.
- 44.- AHAT, *Parr. la Riba*, Òbits (07.02.1867 – 28.12.1898), Capsa 6, Núm. 15, f. 328.
- 45.- *Boletín Oficial de la Provincia de Tarragona* (20 febrer 1903), Núm. 44, p. 4.
- 46.- Prenc com base la Contribució industrial de 1899, on l'import semestral que pagaven les fàbriques papereres era de 13,83 pessetes.
- 47.- *Anuario del comercio, de la industria, de la Magistratura y de la Administración o directorio de las 400.000 señas de España, ultramar, Estados hispano-americanos y Portugal* (1899-1905 inc). Madrid: Librería Editorial Bailly-Bailliere e hijos.
- 48.- RIERA SOLANICH, Eduardo (1896-1899, 1901-1905). *Anuario Riera*. Barcelona: Centro de propaganda mercantil.
- 49.- Inventari del Patrimoni Arquitectònic: <http://invarquit.cultura.gencat.cat/Cerca/Fitxa?index=1&consulta=MCUxK21vbMOTICUOKzQzMTcyNiU=&codi=2329> i <http://patrimoni.concadebarbera.cat/Moli-paperer-de-la-Font-Gran-Vilaverd-1767>.